

פרשת שמייני שנת תשפ"ו

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה וש"ס

הואיל משה

אמנם א"ש, לפימ"ש"כ בספר תבואות השדה סוגיא דחצי שיעור (אות י"ט) דטעמא דמילתא דאף אי ס"ל דח"ש אסור מה"ת, עכ"ז אמרינן דבמצוה אינו מקיים בחצי שיעור אף קצת מצוה, עפימ"ש"כ המפ' דפלוגתא ריו"ח ור"ל בהך דח"ש אסור מה"ת אזלי לשיטתייהו, דאיתא במסכת חולין (דף ק"ג:) אכל חצי שיעור והקיא וחזר ואכלו, דריו"ח ס"ל דחייב משום שנהנה גרונו מכזית, ור"ל ס"ל דפטור משום דאכילה במעיו בעינן ובמעיו הא ליכא כזית שלם עיי"ש, ולפי"ז ריו"ח דס"ל דאם בלע ח"ש והקיא וחזר ובלעו חייב משום דנהנה גרונו בכזית, משו"ה ס"ל דח"ש אסור מה"ת משום דחזי לאיצטרופי, היינו דאותו ח"ש שאכל גם הוא ראוי להיות שיעור שלם היכא דהקיא וחזר ובלעו, והח"ש גופיה ראוי להצטרף ולהעשות שיעור שלם, ונמצא שהוא בעצמו איסור בעצם מבלי הצטרפות אחר עמו, והיינו דקאמר איסורא הוא דקאכיל, היינו שהוא בעצמו אסור משום דעל ידו לבד יוכל להתחייב מלקות, והוי שפיר חזי לאיצטרופי, אבל ר"ל ס"ל אכילה במעיו בעינן, דצריך שבמעיו ימצא כזית שלם, א"כ לא חזי הח"ש הזה להצטרף ע"י עצמו לשיעור שלם, כיון דס"ל דהקיא וחזר ובלעו פטור, משו"ה ס"ל דמותר מה"ת משום דלא חזי לאיצטרופי ע"י עצמו עכ"ד, עיין בספר מגן האלף או"ח (סי' תס"ו סק"א), ובשו"ת תועפות ראם חאו"ח (סוף סי' ד'), ובשו"ת בית יצחק חיור"ד (ח"א סי' פ"ח אות ה'), ובספר מרחשת (ח"א סי' נ"ב אות ה'), ובספר עין פנים לתורה (אות י').

ולפי"ד הלבוש או"ח (סי' תע"ה בהג"ה) ובמחצית השקל שם (סי' ד'), דאף לריו"ח דס"ל דבאכילת איסור חייב בהנאת גרונו, אבל באכילת מצוה אינו מקיים רק בהנאת מעיים עיי"ש, ולפי"ז שפיר מובן סברת המל"מ הנ"ל, דאף דלענין איסור אמרינן ח"ש אסור מה"ת, היינו משום דחזי לאיצטרופי ע"י שיקיא ויחזור ויאכלנו, וכ"ז תינח באיסורא דמחייב בהנאת גרונו, אבל במצוה דאינו מקיים רק בהנאת מעיים, א"כ לא שייך לומר דיקיא ויחזור ויאכלנו, וליכא הסברא דחזי לאיצטרופי, ולכן במצוה אינו מקיים בחצי שיעור עכ"ד.

אך כ"ז הוא רק אי אמרינן דח"ש אסור משום דחזי לאיצטרופי, אבל אי אמרינן דח"ש אסור מה"ת מקרא דכל חלב, ואף היכא דלא חזי לאיצטרופי אמרינן דח"ש אסור, לפי"ז י"ל דאף במצוה אמרינן דמקיים קצת מצוה בח"ש, דהא הטעם דהמל"מ דס"ל דאף אי ס"ל דח"ש אסור מה"ת מ"מ לא מקיים במצוה אף קצת מצוה, משום דכיון דבמצוה לכו"ע תלוי בהנאת מעיים א"כ לא שייך חזי לאיצטרופי

ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת ואיל לעלה תמימים והקרב לפני ה': ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר עזים לחטאת ועגל וכבש בני שנה תמימים לעלה: ולמעלה כתיב כאשר עשה ביום הזה צוה ה' לעשות לכפר עליכם:

והנבס"ד לדרוש סמוכין, דאיתא במסכת יומא (דף ג'), צוה ה' לעשות זה מעשי פרה עיי"ש, ובאלשיך הקדוש (פרשת חוקת) כתב לבאר דברי רש"י בשם ר' משה הדרשן, דלכן נצטוו על פרה אדומה כדי לכפר על חטא העגל, דתבוא אמו ותקנה צואת בנה, דלכאורה הוא תמוה, דתינח אם היה הפרה מכפר על מעשה העגל, אבל באמת אפר הפרה הוא בא לטהר הטמאים, וא"כ מה ענינה לחטא העגל, אך הרי בחטא אדה"ר בא מיתה לעולם על ידי זוהמת הנחש, ובמתן תורה פסקה זוהמתן ונעשו חירות ממלאך המות, ואיתא במסכת ע"ז (דף ה'), אמר ר"ל, בואו ונחזיק טובה לאבותינו (עושי העגל), שאלמלא הן לא חטאו אנו לא באנו לעולם, שנאמר אני אמרתי אלקים אתם ובני עליון כולכם, ותחיו לעולם, עכשיו חבלתם מעשה ידיכם אכן כאדם תמותון עיי"ש, נמצא דכל סיבת טומאת מת נשתלשל ע"י שחטאו בעגל, כי על ידי חטא העגל נגזרה מיתה, וממילא הוזקק לאפר פרה כדי לטהר הנטמא אל המת, ושפיר מובן דבא הפרה לקנה זוהמת העגל עיי"ש, מבואר מזה דשורש הדבר מה דפרה מטהר מטומאת מת הוא ממה דנמשך מחטא אדה"ר.

ולכאורה צ"ב האיך עבר אדה"ר יציר כפיו של הקב"ה על מאמר פי ה', אך י"ל דאיתא (בבראשית רבה בראשית י"ט) ותיקח מפריו ותאכל, אמר ר' איבו סחטה ענבים ונתנה לו עיי"ש, וכתבו המפ' [עיין בספר עיר דוד (אות רט"ו), ובספר תורת מהרי"ץ (פרשת בראשית)] דלכן סחטה לו ענבים, משום דהיה צריך להיין לקיים מצות קידוש עיי"ש, ולפי"ז י"ל דאדם הראשון ס"ל דכיון דצריך לענבים של העץ הדעת כדי לקיים מצות קידוש על היין, בזה אינו עובר על ציווי ה', די"ל דעשה דקידוש על היין דוחה ל"ת.

אך לכאורה יש להעיר, דהנה בידי משה בראשית (פרשה י"ט-י"ב) כתב שאדה"ר לא אכל מעה"ד רק חצי שיעור עיי"ש, ולפימ"ש"כ בשו"ת שבות יעקב ח"ב (סי' י"ח) ובמל"מ הל' חמץ ומצה (פ"א ה"ז) דבמצות עשה בפחות מכשיעור לא מקיים אף קצת מצוה עיי"ש, א"כ אדה"ר אין לו אמתלא, דלכן עבר על מאמר ה' משום שרוצה לקיים מצות קידוש, דהא בחצי שיעור אין מקיימין אף קצת מצוה.

ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל: ואיתא בקהלת רבה (א-ל-א), ויהי ביום השמיני, זה היה ראוי להיות תחילת ספר, ולמה נכתבה כאן, אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה עיי"ש, ובספר כסף נבחר (בפרשתן) הקשה דלמה הורה לנו הכתוב בכאן שאין מוקדם ומאוחר בתורה עיי"ש.

והנבס"ד, דלכאורה י"ל דבני ישראל לא חטאו במעשה העגל, דאיתא במסכת ע"ז (דף ד'), א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי, לא דוד ראוי לאותו מעשה (דבת שבע), ולא ישראל ראוי לאותו מעשה (העגל), לא דוד ראוי לאותו מעשה דכתיב ולבי חלל בקרבי (יצר הרע חלל בקרבי ואין לו כח לשלוט בקרבי), ולא ישראל ראוי לאותו מעשה דכתיב מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים (בסיני נאמר אלמא גבורים ואמיצי לבב ביראתם היו), אלא למה עשו, לומר לך (גזירת מלך היתה ליתן פתחון פה לשבים), שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד, ואם חטאו ציבור אומרים להו לכו אצל ציבור עיי"ש, מבואר משה דעשיית העגל היתה כדי להורות דתשובה מהני על חטא דע"ז.

ובספר ערבי נחל (דרוש ב' לפסח אות ד') כתב הטעם דיצאו בני ישראל ממצרים קודם שנשלמו הד' מאות שנים שנגזר עליהם, לפי"מ דאיתא במסכת סנהדרין (דף צ"ח), א"ר אלכסנדר, ריב"ל רמי כתיב בעתה (הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום אני ה' בעתה אחישנה) וכתיב אחישנה, זכו אחישנה לא זכו בעתה, רצ"ל כשיזכו מעשיהם ויעשו תשובה תבוא הגאולה קודם העת, משא"כ אם לא יזכו ח"ו, הגאולה מתאחרת עד עת הקבוע, וככה היה גם בגלות מצרים דמיד בשעת הגזירה היה שני זמנים לגאולה, זמן שהוא בעתה בארבע מאות שנים, וזמן בבחינת אחישנה אם יעשו תשובה, אלא לפי שזכו ישראל ועשו תשובה כמבואר במד"ר פרשת שמות (פרשה א-ל-י) בפסוק וירא אלקים את בני ישראל וידע אלקים, רבנן אמרי וירא אלקים שעשו תשובה הבינונים וגם הרשעים הרהרו לעשות תשובה, וידע אלקים שאפילו אחד בחבירו לא היה יודע אלא הקב"ה לבדו, וזה מכוון את לבו וזה מכוון לבו ועושין תשובה עיי"ש, ולכן זכו ונתקיים בהם אחישנה ונגאלו קודם העת הקבוע עיי"ש, ומעתה דכבר ידעינן דתשובה מהני על חטא דע"ז, דהרי מהאי טעמא יצאו ממצרים, א"כ אין להם אמתלא על עשיית העגל.

אך הרי י"ל דקושי השעבוד השלים הזמן, כדאיתא במד"ר פרשת בא (פרשה ט"ו-א), אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים, ארבע מאות שנה אמרת לנו להשתעבד ועדיין לא שלמו, אמר להם כבר שלמו שנאמר (שה"ש ב-א) הנה הסתיו עבר, ופי' ביפה תואר (שם) דקושי השעבוד הדומה לסתיו השלים הגלות עיי"ש.

אך איתא במסכת שבת (דף י'), אמר ר' חמא בן גוריא אמר רב, לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שהרי בשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו, נתקנאו בו אחיו, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים עיי"ש.

דיאכלו ויקיאנו ויחזור ויאכלנו, וכ"ז ניחא אי נימא דח"ש אסור מטעם דחזי לאיצטרופי שפיר אמרינן דבמצוה כיון דלא שייך חזי לאיצטרופי לא מקיים אף קצת מצוה, משא"כ אי נימא דח"ש אסור מה"ט מטעם גזירת הכתוב, ואף באופן דלא שייך חזי לאיצטרופי אמרינן דח"ש אסור, א"כ י"ל דגם במצוה מקיים קצת מצוה בחצי שיעור.

והריטב"א בחידושו למס' יומא (דף ע"ד.) כתב וז"ל, ואע"ג דריו"ח מכל חלב נפקא ליה, מפרשינן לדידיה טעמא דקרא עיי"ש, מבואר מזה דהא דאמרינן טעמא דחזי לאיצטרופי אף דדרשינן מכל חלב, הוא משום דדרשינן טעמא דקרא, ונפק"מ היכא דל"ש חזל"א אז אמרינן דח"ש מותר, ועיין בגנת וורדים (כלל כ"ז) ד"ה עוד וכו' דכתב דהטעם דחזל"א הוא משום דדרשינן טעמא דקרא עיי"ש.

ובספר בנין דוד פרשת וישב (אות נ"ג) כתב, דהשבטים חלקו על יוסף על אמרו כי הוא אשר ימלוך עליהם, וסברו דזה לא יתכן כיון שיוסף בא מביאה פסולה, שהרי יעקב נשא את רחל באיסור שתי אחיות, ואינו הגון למלכות דכתיב מקרב אחיך תשים עליך מלך ודרשינן במסכת ב"ק (דף פ"ח.) ממובחר שבאחיך, [וכן איתא במסכת יבמות (דף ע"ו.)] דאמר דואג האדומי לשאול עד שאתה משאיל על דוד אם הוא הגון למלכות אם לאו שאל עליו אם ראוי לבוא בקהל מ"ט דקאתי מרות המואביה וכו' עיי"ש, וה"נ ביוסף שבא מביאת איסור אינו ראוי להיות מלך.

ונודע קושית העולם דהיאך נשא יעקב שתי אחיות, כיון דהאבות קיימו כל התורה עד שלא ניתנה, ובספר כסף נבחר (פרשת וישלח) ד"ה איתא בצרור המור כתב ליישב, עפ"מ ש"כ הרמב"ן בפרשת אחרי (פרשה י"ח-י"ח) עה"פ ואשה אל אחותה לא תקח לצרור וגו' וז"ל, ובכאן יפרש הכתוב טעם האיסור, יאמר שאינו ראוי שתקח אשה אל אחותה לצרור אותן זו לזו, כי הן ראויות שתהיינה אוהבות זו את זו לא שתהיינה צרות עכ"ל, ולפי"ז י"ל דהיכא דליכא לצרור שאינה צרה לחברתה שרי, וא"כ אצל רחל ולא לאה לא היה שום חשש שיהיו צרות זל"ז, שהרי רחל עצמה מסרה הסימנים ללאה כדאיתא במסכת מגילה (דף י"ג.) ובודאי שלא היתה שנאה ביניהם, וליכא לצרור לגבייהו, ובכה"ג שרי גם ב' אחיות עיי"ש.

וכתב בספר יושב אהלים (פרשת מקץ ופרשת משפטים), דזהו רק למאן דס"ל דרשינן טעמא דקרא, אז יש לומר דהטעם דאסרה תורה שתי אחיות הוא משום שלא יהיו צרות זו לזו, והיכא דלא שייך הטעם לא שייך האיסור, משא"כ למאן דס"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, אין לחלק וגם היכא ש"ל דאוהבות זו את זו, ג"כ יש איסור דב' אחיות עיי"ש.

ומעתה שפיר מבואר הסמיכות, צוה ה' לעשות במעשה הפרה, דבא לטהר מטומאת מת דנגרם על ידי חטא אדה"ר, דאף דביטלו ברוב ולצורך מצוה, מ"מ הוי חטא דס"ל מצות ליהנות ניתנו, וא"כ גם מכירת יוסף היה בו חטא, ולכן קחו שעיר עזים לחטאת לכפר על חטא דמכירת יוסף ודו"ק.

לחבירתה, על כרחך לדרשה, ודרשין סמוכין, אבל אי ס"ל
התורה נאמרה כסדר ויש מוקדם ומאוחר בתורה, אין
להקשות למה נסמכה פרשה זו לכאן, שהרי כן הוא הסדר
ולכן הוצרך להסמיכה, ולדידה י"ל דלא דרשין סמוכין
עכ"ד.

ומעתה מובן שפיר, דרשינן ל כתב, קח לך עגל לכפר על
מעשה העגל, ומוכח מזה דהעגל היה חטא, ולכאורה הרי יש
להם אמתלא דלא עשו אלא כדי להורות תשובה, אך זה כבר
ידעין מהא דיצאו בני ישראל ממצרים קודם הזמן משום
שעשו תשובה, אך לכאורה משם אין ראייה דהלא י"ל דיצאו
משום דקושי השעבוד השלים הזמן, ולכן נרמז כאן הענין
דאין מוקדם ומאוחר בתורה, דלפי"ז ס"ל דדרשין סמוכין,
ולפי"ז אשה פטורה ממ"ע דפו"ר, וע"כ דיעקב שחרר את
השפחות, ולפי"ז הצדק הוא עם יוסף, וליכא למימר דיצאו
משום דקושי השעבוד השלים, וע"כ דלכן יצאו קודם הזמן
משום שעשו תשובה, וא"כ כבר שמעין דתשובה מהני על
חטא דע"ז, וא"כ מעשה העגל היה חטא, ולכן אמר לו קח
לך עגל לכפר על מעשה העגל ודו"ק

***

**יאמר משה אל אהרן הוא אשר דבר ה' לאמר בקרבי
אקדש ועל פני כל העם אכבד וידם אהרן:** ואיתא
במדרש, וידם אהרן, מה הוה ליה למימר וביום
השמיני ימול בשר ערלתו, והוא פלא.

והנבס"ד, דאיתא במסכת נדה (דף ל"א:), שאלו תלמידיו את ר'
שמעון בן יוחי, מפני מה אמרה תורה מילה לשמונה (ולא
לשבעה), שלא יהו כולם שמחים (שאוכלין ושותין בסעודה) ואביו ואמו
עצבים (שאסורין בתשמיש), וכתב המהרש"א בחידושי אגדות וז"ל,
ויש לפרש דהכי קאמר, מפני מה אמרה תורה מילה לח' של
לידתה, דלא הו"ל למתלי בטומאת ז' של לידת האשה
שהפסיק בענין מילה, שאחר שכתב וטמאה שבעת ימים כתב
וביום השמיני ימול, ואח"כ חזר לענינו ושלשים יום וגו',
אלא ללמדך שלא יהו הכל שמחים וכו' עכ"ל, מבואר מזה
דלכן כתבה התורה כאן וביום השמיני ימול בשר ערלתו, כדי
לגלות הטעם דלכן מלין לשמונה, שלא יהיו כולם שמחים
ואביו ואמו עצבים.

ואיתא במד"ר פרשת תצא (פרשה ו-א), ולמה התינוק נימול
לשמונה ימים, שנתן הקב"ה רחמיו עליו להמתין לו עד שיהא
בו כחו, וכשם שרחמיו של הקב"ה על האדם כך רחמיו על
הבהמה מנין שנאמר ומיום השמיני והלאה וגו' עיי"ש, וכתב
בספר מאיר עיני חכמים (ח"א סי' ס"ז), דלכאורה לפי הטעם דכדי
שיתחזק כחו, למה ממתנין לשמונה ימים נימא דהמצוה
יהיה מגין על התינוק, וע"כ הטעם הוא משום דשכר מצוה
בהאי עלמא ליכא עיי"ש.

וכתבו התוס' (ד"ה ה"א), ואע"ג דבלא"ה נגזר דכתיב ועבדום
וענו אותם, שמא לא היה נגזר עליהם עינוי כ"כ אלא ע"י זה
עכ"ד, הרי דקושי השעבוד הוא בשביל חטא דמכירת יוסף,
ולפי"ז ליכא למימר דקושי השעבוד השלים הזמן, אך אם
נאמר דהשבתים צדקו במה שמכרו את יוסף, א"כ שוב נמצא
דקושי השעבוד היה שלא כדין, ושפיר י"ל דהשלים הזמן.

ואיתא במדרש רבה פרשת וישב (פרשה פ"ד-ז), ויבא יוסף את
דבתם רעה, מה אמר, ר' יהודה אומר, מזלזלים הם בבני
השפחות וקורין להם עבדים עיי"ש, ועיין בירושלמי מסכת
פאה (פ"א ה"א), וכתב בספר יציב פתגם (פרשת וישב), דמחלוקת
יוסף עם אחיו במה שהיו מזלזלין בבני השפחות לקרותם
עבדים, עפ"מ ש"כ המהרש"א במסכת יבמות (דף ק:), דלכן נשא
אאע"ה את הגר אעפ"י שהיתה שפחה והיתה אסורה לו,
משום דממילא נשתחררה כדין הנושא שפחתו דקיי"ל
בשו"ע יור"ד (סי' רס"ז סעיף ס"ט) דהבא על שפחתו נשתחררה
דחזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות וכוונתו לשחררה
דאל"כ לא הוה עביד איסור, ושכן צ"ל גבי יעקב שנשא
שפחת רחל ולא עיי"ש, וכיון דבהכרח צ"ל שנשתחררה
השפחות על כן הוכיח יוסף את אחיו שהיו מזלזלים בהם
לקרותם עבדים, וזה שאמר הכתוב ויבא יוסף את דבתם רעה
אל אביהם דייקא, שדבתם שהם קורים להם עבדים הוי רעה
אל אביהם, דכיון דסבירא להו שלא נשתחררו א"כ ח"ו עבר
אביהם באיסור נישואי שפחה.

אך לפימ"ש"כ בספר אור תורה פרשת לך (אות מ"ט) גבי אברהם
שנשא את הגר, דאצ"ל דמסתמא שחררה, דאף אם לא
שחררה מ"מ כיון דעדיין לא קיים מצות פו"ר, אמרינן דאתי
עשה דפו"ר ודחי הל"ת דלא יהיה קדש, אמנם י"ל דכיון
דבדידה ליכא עשה דנשים אינן מצוות על פו"ר, תו ליכא
למימר דעשה דוחה ל"ת כמבואר במסכת גיטין (דף מ"א.) בתוס'
ד"ה לישא שפחה, אך אי ס"ל דנשים מצוות על פו"ר אז
שפיר י"ל עשה דוחה ל"ת עכ"ד, ולפי"ז י"ל במה שנשא
יעקב להשפחות דתליא בזה, דאי ס"ל דנשים אינן מצוות על
פו"ר, וליכא למימר עשה דוחה ל"ת אז צ"ל דשחררן,
משא"כ אי ס"ל דאף האשה מצווה על פו"ר, י"ל דבאמת לא
שחררן, אלא משום דאמרינן עשה דוחה ל"ת עכ"ד.

וכתב בספר לקוטי סופר (מצות פו"ר דף ו ע"ד מדרש"ס), דתלוי אי
דרשין סמוכים או לא, דטעמייהו דחכמים דאשה פטורה
מפו"ר משום דכתיב וכבשוה ודרכו של איש לכבש ואין
דרכה של אשה לכבש, ודרשין סמוכין דוכבשוה למה
דכתיב לעיל מיניה פרו ורבו וגו' וילפינן דמצות פו"ר נוהג
דומיא דוכבשוה, משא"כ ריב"ב ס"ל דלא דרשין סמוכין
ולא שייך ציווי דפו"ר לוכבשוה עיי"ש.

ובספר בן פורת יוסף (דף קל"ו:) כתב, דזה אי דרשין סמוכין או
לא דרשין, תליא בפלוגתא אם התורה נאמרה כסדר או לא,
דלמ"ד במסכת פסחים (דף ו:) דאין מוקדם ומאוחר בתורה,
התורה לאו כסדר נאמרה, א"כ מה שנסמכה פרשה אחת

ואיתא במסכת שבת (דף ק"ט), בעא מיניה רבי מר' ישמעאל ברבי יוסי, עשירים שבארץ ישראל במה הן זוכין (לעושר גדול כזה), א"ל בשביל שמעשרין, שנאמר עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר עיי"ש, וכן איתא במסכת תענית (דף ח:), ואמר ר' יוחנן מאי דכתיב עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר וכו' עיי"ש.

ובספר לחמי תודה (דף ק"א), כתב לפרש מאמר חז"ל בפרקי אבות (פרק ג' משנה י"ג), מסורת סייג לתורה מעשרות סייג לעושר, דדרשא הנ"ל עשר בשביל שתתעשר א"ש רק למ"ד יש אם למסורת, דכיון דבגוף התורה לא הזכיר נקודות, שפיר י"ל דדרשין תעשר בשי"ן ימנית, משא"כ למ"ד יש אם למקרא ואזלינן בתר הקרי, וכיון דהקרי הוא בשי"ן שמאלית לא שייך לדרוש מכאן דזוכין לעושר, דבשי"ן שמאלית אין פירושו עשירות, וזה כוונת המשנה מסורת סייג לתורה היינו דיש אם למסורת, ולכן מעשרות סייג לעושר, דשפיר דרשין עשר בשביל שתתעשר דזוכין לעשירות בשביל מצות צדקה עכ"ד.

ובפרשתן (פרשה י"ב) עה"פ וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל איתמר בניו הנותרים, פירש"י הנותרים מן המיתה, מלמד שאף עליהם נקנסה מיתה על עון העגל, הוא שנאמר ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו, ואין השמדה אלא כילוי בנים שנאמר ואשמיד פרי ממעל, ותפלתו של משה בטלה מחצה שנאמר ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההוא עכ"ד, מבואר מזה שסיבת מיתת נדב ואביהוא היתה בשביל חטא העגל.

ואיתא במסכת ע"ז (דף ד:), א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי, לא דוד ראוי לאותו מעשה (דבת שבע), ולא ישראל ראוי לאותו מעשה (העגל), לא דוד ראוי לאותו מעשה דכתיב ולבי חלל בקרבי (יצר הרע חלל בקרבי ואין לו כח לשלוט בקרבי), ולא ישראל ראוי לאותו מעשה דכתיב מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים (בסיני נאמר אלמא גבורים ואמיצי לבב ביראתם היו), אלא למה עשו, לומר לך (גזירת מלך היתה ליתן פתחון פה לשבים), שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד, ואם חטאו ציבור אומרים להו לכו אצל ציבור עיי"ש.

וכתב בספר עשרה מאמרות (מאמר חק"ה ח"ג פי"א), דמה שעשו בני ישראל במעשה העגל, ודוד במעשה דבת שבע, כדי להורות דתשובה מהני, וזה עבירה לשמה, דכל הטעם דעשו החטא הוא רק כדי להורות דתשובה מהני, ואי נימא דעבירה לשמה מצוה, אז לא חטא דוד ובני ישראל עכ"ד.

ובשו"ת טוב טעב ודעת בהקדמה לה' טריפות (סוף מאמר ד') כתב, דהא דאמרין גדולה עבירה לשמה, היינו משום דמחשבתו לטובה ואזלינן בתר המחשבה דהוא העיקר, ולכן כאשר כוונתו לטובה שפיר דמי וגדולה עבירה לשמה, משא"כ אי אזלינן בתר מעשה לא איכפת לן הכוונה וגם עבירה לשמה הוי בגדר עבירה עיי"ש.

ובספר פתח האהל (ח"ב ערך אם למקרא ולמסורת) כתב, דזה אי אזלינן בתר מעשה או בתר מחשבה תליא אי ס"ל יש אם למקרא או יש אם למסורת, דגבי הכשר טומאה כתיב בפרשת שמיני (פרשה י"א-ל"ח) וכי יתן מים על זרע וגו', ואיתא במסכת קידושין (דף נ"ט:), כתיב יתן היינו במחשבה (דניחא ליה) וקרינן יותן דהיינו במעשה לבד בלי מחשבה עיי"ש, ולפי"ז אי ס"ל יש אם למסורת אזלינן בתר מחשבה, ואי ס"ל יש אם למקרא אזלינן בתר מעשה עכ"ד.

ומעתה יבואר מאמר הפליאה, מה הו"ל לומר, דהיינו איזה אמתלא היה לו לומר לפטור את נדב ואביהוא מן העונש, עז"א וביום השמיני ימול בשר ערלתו, דכיון דכתיב וביום השמיני וגו' אחר דכתיב וטמאה שבעת ימים וגו', ע"כ דהטעם דמלין לשמונה הוא כדי שלא יהא אביו ואמו עצבים וכולן שמחים, ולא אמרינן דהטעם הוא כדי שיתחזק, ולפי"ז י"ל דס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא, וס"ל יש אם למסורת, ולפי"ז אזלינן בתר המחשבה, ולא היה להם להיענש, והיינו רבותיה דאהרן, דעכ"ז וידום אהרן שלא הרבה כלל אחר מידותיו של השי"ת ודו"ק.

(ב) עוי"ל עפ"י הנ"ל, דלכן כתבה התורה כאן וביום השמיני ימול בשר ערלתו, כדי לגלות הטעם דלכן מלין לשמונה, שלא יהיו כולם שמחים ואביו ואמו עצבים, ולא אמרינן דהטעם הוא כדי שיתחזק כחו, דס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא, והמצוה יהא מגין על התינוק.

ואיתא במסכת קידושין (דף ל"ט:), ר' יעקב אומר, אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחיית המתים תלויה בה (באותו מתן שכר להודיעך שאין מתן שכר אלא לעולם הבא), בכיבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך, בשילוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים, הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות, ועלה לבירה ושלח את האם ונטל את הבנים, ובחזירתו נפל ומת, היכן טובת ימיו של זה והיכן אריכות ימיו של זה, אלא למען ייטב לך לעולם שכולו טוב, ולמען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך, ורבנן ס"ל (דף מ:) למען ייטב לך בעוה"ז, ולמען יאריכון ימך לעוה"ב עיי"ש.

ובספר המדרש והמעשה (פרשת יתרו) בעמק הלכה (אות ב') כתב, דר' יעקב ורבנן פליגי אי דברה תורה כלשון בני אדם או לא, דרבנן ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ ליכא לפרש שניהם על עוה"ב, דתרי קראי על עוה"ב למה לי, וע"כ דלמען ייטב לך בעוה"ז ולמען יאריכון ימך לעוה"ב, וא"כ ע"כ דיש שכר מצוה בהאי עלמא, ור' יעקב ס"ל דדברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ י"ל דשניהם קאי על עוה"ב, ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא עכ"ד עיי"ש.

ונודע קו' המפרשים דהיאך לקח יעקב שתי אחיות, כיון דהאבות שמרו כל התורה עד שלא ניתנה, וכתב בספר שערי שמים (שער י"ז), דאיתא במסכת סנהדרין (דף נ"ד:), כל ערוה שבית

לא יראני האדם וחי קאי על מלאכי השרת וכדכתיב ביחזקאל (פרק א' י') ודמות פניהם פני אדם, וכדכתיב בישעיה (פרק ו' ב') בשמים יכסה פניו, אבל צדיקים שפיר יכולים להסתכל בפני השכינה, אמנם כ"ז הוא אי נימא דצדיקים גדולים ממלאכי השרת אז אפשר לומר דהפסוק כי לא יראני וגו' קאי על המלאכים, משא"כ הצדיקים גדולים ממלאכי השרת יכולים להסתכל בשכינה, אבל אי נימא דמלאכי השרת גדולים מצדיקים, א"כ אם מלאכי השרת אינם יכולים להסתכל מכש"כ צדיקים, ובהכרח צ"ל לדידה דקרא דפנים בפנים וגו' אינה כפשוטה אלא לדרוש דארבעה פנים לתורה עיי"ש.

ומעתה יתבאר דברי המדרש, דאהרן היה יכול להתרעם דלא הגיע להם עונש על מה שזנו עיניהם מן השכינה, מהא דכתיב וביום השמיני ימול בשר ערלתו, דכיון דכתיב וביום השמיני וגו' אחר דכתיב וטמאה שבעת ימים וגו', ע"כ דהטעם דמלין לשמונה הוא כדי שלא יהא אביו ואמו עצבים וכולן שמחים, ולא אמרינן דהטעם הוא כדי שיתחזק כחו, ולפי"ז י"ל דס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא, וס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, ומעתה הטעם שיעקב נשא שתי אחיות משום דאקרי א-ל, ומינה דצדיקים גדולים יותר ממלאכי השרת, וא"כ היו רשאים להסתכל בשכינה, ובכך אין לחשוב חטא לנדה ואביהוא במה שזנו עיניהם מן השכינה, והיינו שבחו של אהרן דאפי"ה וידום אהרן ודו"ק.

ג) עוי"ל, עפי"ד רשיז"ל הנ"ל שסיבת מיתת נז"א היתה בשביל חטא העגל, אך כבר הקשו המפ' דלכאורה לא היה מקום לעורר עליהם על מעשה העגל, דהיה להם אמתלא על חטאתם, לפי"מ דאיתא במסכת ע"ז (דף ד'), לא חטאו ישראל אלא כדי להורות תשובה (גבורים ושלטים ביצורם היו ולא היה ראוי להתגבר יצורם עליהם, אלא גזירת מלך היתה לשלוט בהם כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה שאם יאמר החוטא לא אשוב שלא יקבלני אומרים לו צא ולמד ממעשה העגל שכפרו ונתקבלו בתשובה) עיי"ש, ולפי"ז אין שום חטא בעשיית העגל. אך כבר דנו המפ' אם תשובה מועיל לע"ז, דאי ס"ל דתשובה מהני אף לע"ז שפיר י"ל דלכן חטאו בע"ז כדי שנדע דתשובה מהני, משא"כ אי ס"ל דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה, אין להם אמתלא לומר דלכן חטאו כדי להורות תשובה, דהא על חטא דע"ז לא מהני תשובה.

ובספר פרדס יוסף (בפרשתן) עה"פ בני אהרן הנותרים, הביא מה ששמע מפ"ק של הגה"ק מאוסטרווצע זצ"ל, בטעם הדבר דלא מהני תשובה לע"ז, כיון שכל ענין התשובה הוא מטעם עשה דוחה ל"ת, וכדאיתא ביומא (דף פ"ו:) גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה, וכ"ז בשאר עבירות, אבל כשחטא בע"ז ושלח יד בקדוש ונורא שמו יתברך, הו"ל מכלל ל"ת שבמקדש, דקיי"ל במסכת זבחים (דף צ"ז:) דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, ולכן לא מהני תשובה על חטא דע"ז עיי"ש.

והא דאמרינן דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, איתא במסכת זבחים (דף צ"ז:), דדרשינן הקרא דכל אשר יגע בבשרה יקדש, יקדש להיות כמוה שאם פסולה הוא תפסל ואם כשרה הוא תאכל כחמור שבה, ופריך הגמרא נימא עשה דוחה ל"ת,

דין של ישראל ממיתין עליה, בן נח מוזהר עליה, אין בית דין של ישראל ממיתין עליה (כגון חייבי כריתות אחותו ואביו ואחות אמו ואשת אחיו ואשת אחי אביו ואחות אשתו), אין ב"נ מוזהר עליה דברי ר' מאיר (ר') מאיר אליבא דר' עקיבא אמרה דנפקי ליה עריות בבני נח מעל כן יעזב איש וגו' והתם חייבי מיתות הוא דכתיב, וחכ"א הרבה עריות יש (כגון כל חייבי כריתות) שאין בית דין של ישראל ממיתין עליה, ובן נח מוזהר עליה (דלרבנן אתרבו בני נח מאיש איש לכל האמור בפרשה ור"מ לא דריש איש איש לרבויו) עיי"ש, ולפי"ז י"ל דיעקב ס"ל כר' מאיר דאין ב"נ מוזהר על זה, וכיון שהיה להאבות דין ב"נ כמש"כ בפרשת דרכים, הותר ליעקב לישא שתי אחיות עכ"ד.

אמנם כתב שם (שער ט"ו) ד"ה ולבאר, דפלוגתא ר"מ וחכמים תליא אי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, דר"מ ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם ולא דרשינן איש איש, ולא איתרבי ב"נ לחייבי כריתות, וחכמים ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם ומרבינן מאיש איש דב"נ הוזהרו אף בעריות שיש בו כרת.

אך הרדב"ז בשו"ת (ס' תרצ"ו) כתב לתרץ, דליעקב היה מותר ב' אחיות שהיה מהמרכבה משכינה הקדושה וצורתו חקוקה בכסא הכבוד ונקרא אל, כדאיתא במסכת מגילה (דף י"ח), א"ר אחא א"ר אלעזר, מנין שקראו הקב"ה ליעקב אל, שנאמר ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלקי ישראל, דאי ס"ד למזבח קרא ליה יעקב אל, ויקרא לו יעקב מיבעי ליה, אלא ויקרא לו ליעקב אל, ומי קראו אל, אלקי ישראל ע"כ הגמ', וכיון דאיסור עריות הוא משום דבפמליא של מעלה הוי זיווגי המדות בבחינת עריות כביכול, ואסור להשתמש בשרביטו של מלך, וכיון שיעקב היה בבחינת אל הותר לו להשתמש בשרביטו של מלך, ושפיר נשא שתי אחיות עכ"ד.

ואיתא בבראשית רבה (פרשה) דהקב"ה אמר ליעקב, אני אלוה בעליונים, ואתה אלוה בתחתונים עיי"ש, ובספר מנחת יהודה וירושלים (דף ר"ח) הביא מש"כ המפ' דזהו משום דמעלת הצדיקים גדולה ממלאכי השרת, דכיון דצדיקים גדולים יותר שייך בהם מציאות לתואר א-ל, ולא כמו המלאכים שאינם נקראין הן עצמן בשם א-ל, אלא דרך בסוף שמותם נזכר שם א-ל מיכאל וגבריאל וכדומה, ואילו היו המלאכים גדולים יותר מהצדיקים לא היה יתכן שהצדיקים יהיו נקראים בשם א-ל, דלא עדיפי ממלאכי השרת שלא נקראו כן עכ"ד.

ואיתא במד"ר ויקרא (פרשה כ"ו) ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו, א"ר פנחס מכאן שהיו ראויין להשלחת יד, דא"ר יושע וכי קילורין עלת עמהן מסיני דאת אמר ויחזו את האלקים, אלא מלמד שזנו עיניהם מן השכינה ויחזו את האלקים כאדם שמביט בחבירו מתוך מאכל ומשתה עיי"ש, הרי שמתו נדב ואביהוא בשביל שזנו עיניהם מן השכינה.

ובספר עיר דוד (אות תרי"ב) כתב, דמצינו שני כתובים המכחישים זה את זה, כתוב אחד אומר בפרשת כי תשא (פרשה ל"ג ב') ויאמר לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם וחי, וכתוב אחד אומר בפרשת ואתחנן (פרשה ח"ה) פנים בפנים דבר ה' עמכם בהר מתוך האש, וכתב העיר דוד דמה שנאמר כי

ומשני רבא אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, כדתניא ועצם לא תשברו בו, ר"ש בן מנסיא אומר אחד עצם שיש בו מוח ואחד עצם שאין בו מוח, אמאי לייתי עשה (נתיי עשה דאכילת מוח דכתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה) ולידחי ל"ת, אלא דאמרין אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש עיי"ש.

והקשה בספר ברכת אברהם עמ"ס פסחים (דף פ"ה.) דהאין ילפינן משבירת עצם דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, דלמא הטעם דאין עשה דוחה ל"ת בשבירת עצם, משום דכתיב שני פעמים ועצם לא תשברו בו ואין עשה דוחה שני לאוין עכ"ק, וכן הקשה בספר לימודי ה' (לימוד ב') עיי"ש.

ובספר עין פנים לתורה (אות כ"א) הקשה, דמנ"ל דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, לפי"מ דאיתא בחולין (דף י"ד.), א"ר שמעון ב"ל ג' פגיונות הן, פגיונות עצם דפסח, פגיונות אוזן בכור, פגיונות מום בקדשים וכו', וכולן פגיונות כדי פגיונות מזבח, וכמה כדי שתחגור בו צפורן ע"כ, מבואר דשבירת עצם הוא בעשיית פגיונה במשהו בעלמא, ולפי"ז בשבירת עצם איכא כמה לאוין, דכשישבור עצם עד חללו להוציא ממנו המוח שיש בעומק יעשה עיי"ז כמה פגיונות וא"כ תהיה כמה לאוין, דאי"ל דאחרי פגיונה ראשונה הנעשית בהעצם, נחשב העצם לשבור ופגיונה שניה הנעשית בעומק העצם אחרי הראשונה איננו עוד איסור, דהא הרמב"ם בה' קרבן פסח (פ"ה ה"ד) כתב, דהשובר אחר השובר בעצם אחד הרי זה לוקה עיי"ש, וא"כ איך מביא הגמ' ראייה דאמרין אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, דילמא שאני התם דאיכא כמה לאוין, והרי אין עשה דוחה שני לאוין כמש"כ בספר הכריתות (שער ג' ס"י קס"ד), וכתב דאה"נ דראיית הגמ' הוא רק אי ס"ל דעשה דוחה אף ב' לאוין, אבל אי ס"ל דאין עשה דוחה ב' לאוין ליכא שום ראייה, וי"ל דאמרין עשה דוחה ל"ת אף במקדש ושאיני הכא בשבירת עצם דאיכא כמה לאוין עיי"ש.

היוצא לנו מזה דאי ס"ל עשה דוחה שני לאוין או איכא ראייה משבירת עצם דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, וי"ל דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה, משא"כ אי ס"ל דאין עשה דוחה שני לאוין, אז י"ל דלכן אינו דוחה גבי שבירת עצם, וי"ל דעשה דוחה ל"ת שבמקדש ומהני תשובה על חטא דע"ז.

ובמסכת יבמות (דף ה.) רוצה הגמ' למילף עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת ממילה ופסח שדוחה שבת, וקאמר מה למילה שכן נכרתו עליה י"ג בריתות עיי"ש, והקשה בשו"ת חת"ס חיוור"ד (ס"ו רמ"ט), דאמאי לא ילפינן מפריעה דדחי שבת, ובזה לא שייך כרת ולא י"ג בריתות, דהא לא נאמרה כרת וי"ג בריתות אלא בפרשתו של אברהם אבינו ע"ה, ולא נאמרה פריעה לאברהם אבינו ע"ה עכ"ק, ותי' לשיטת הסוברים דאין עושין יוכיח מהלכה כמו דאין דנין ק"ו מהלכה, והא דפריעה דוחה שבת הוא מהלכה, וא"כ ליכא למילף מפריעה דעשה דוחה ל"ת שיש בו כרת דאין דנין מהלכה עיי"ש.

ואיתא במסכת נזיר (דף נ"ד.) אמר ר' עקיבא, דנתי לפני ר' אליעזר מה אם עצם כשעורה שאינו מטמא אדם באוהל,

הנזיר מגלח על מגעו ועל משאו, רביעית דם שהוא מטמא אדם באוהל אינו דין שיהא הנזיר מגלח על מגעה ועל משאה, אמר לי מה זה עקיבא, אין דנין כאן מק"ו (שאין דנין ק"ו מהלכה), וכשבאתי והרציתי הדברים לפני ר' יהושע אמר לי יפה אמרת אלא כן אמרו הלכה עכ"ל המשנה, ובביאור הגר"א על משניות פ"ג דידים (משנה ב') ובפ"ח דטהרות (משנה ד') כתב, דר' עקיבא ור' אליעזר ור' יהושע פליגי אי דנין ק"ו מהלכה או אין דנין, דר' אליעזר ס"ל אין דנין ק"ו מהלכה, ור' עקיבא ור' יהושע ס"ל דדנין ק"ו מהלכה, ועיין בשיטה מקובצת מסכת ב"ק (דף י"ח) דר' עקיבא לא הודה לר' אליעזר עיי"ש.

וכ"כ בשו"ת ר' חיים כהן (ס"ט ט"ו), דר' עקיבא ס"ל דנין ק"ו מהלכה ולא הודה לר' אליעזר, וע"ע בספר באר יעקב יור"ד (ס"ו ק"ט), ובשו"ת בית יצחק יור"ד ח"א (ס"ב ג"ב אות ה'), ולפי"ז לר' עקיבא דס"ל דנין ק"ו מהלכה שפיר איכא למילף עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת מפריעה דדחי שבת, ותליא דין זה אי אמרין עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת בפלוגתא ר' עקיבא ור' אליעזר הנ"ל אי דנין ק"ו מהלכה.

ולפי"ז כתב בספר שערי ציון (שער מ"ב), דזה אי אמרין עשה דוחה ל"ת בב' לאוין או לא, תליא בפלוגתא הנ"ל אי דנין ק"ו מהלכה או אין דנין, דבספר מגן אבות כתב דבמילה איכא ב' מלאכות, דאית ביה ג"כ משום מכה בפטיש עיי"ש, ומובא במנ"ח מוסף השבת (אות כ"ז), ולפי"ז י"ל דגם בפריעה אית ביה משום מכה בפטיש דמל ולא פרע כאלו לא מל וא"כ איכא בפריעה ב' מלאכות, ולפי"ז לר' עקיבא דס"ל דנין ק"ו מהלכה ומוכח עשה דוחה ל"ת מפריעה דדחי שבת, לדידיה י"ל דס"ל עשה דוחה אף ב' לאוין כיון דבפריעה איכא ב' מלאכות, ולפי"ז י"ל דזה אי עשה דוחה שני לאוין תליא בפלוגתא דר' עקיבא ור' אליעזר הנ"ל אי דנין ק"ו מהלכה עכ"ד, וכבר קדמו בזה בספר מאה שערים (שער נ"ז) עיי"ש.

ואיתא במסכת שבת (דף קל"ב.) מילה דדוחה שבת מנלן, אמר עולא, הלכה, וכן אמר ר' יצחק הלכה, מיתבי, מניין לפיקוח נפש שדוחה את השבת, ר' אלעזר בן עזריה אומר, מה מילה שהיא אחת מאיבריו של אדם דוחה את השבת, ק"ו לפיקוח נפש שדוחה את השבת, ואי סלקא דעתך הלכה, קל וחומר מהלכה מי אתי, והתניא, דאין דנין קל וחומר מהלכה, ומסיק ר' יוחנן, דילפינן לה מקרא וביום השמיני, ביום ואפילו בשבת עיי"ש.

ומעתה מבואר דברי המדרש, דכיון דכתיב וביום השמיני להורות דמילה דוחה שבת, ולא אמרין דהוא מהלכה למשה מסיני, משום דס"ל אין דנין ק"ו מהלכה, ולפי"ז לא אמרין עשה דוחה שני לאוין, ומעתה י"ל דלכן לא אמרין גבי שבירת עצם עשה דוחה ל"ת, משום דאיכא כמה לאוין, וי"ל עשה דוחה ל"ת שבמקדש, ומהני תשובה על חטא דע"ז, וא"כ איכא אמתלא דלא היו ראויין לאותו מעשה אלא להורות תשובה, ולא היה להם ליענש על כך, ומ"מ מגיד שבחו של אהרן דאעפ"כ וידום אהרן ודו"ק.

(ד) עוי"ל עפי"ד רשיז"ל הנ"ל שסיבת מיתת נז"א היתה בשביל חטא העגל, אך כבר הקשו המפ' מה חטא היה במעשה העגל, הלא איתא במסכת שבת (דף פ"ח), ויתיצבו בתחתית ההר, א"ר אבדימי בר חמא בר חסא, מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם, אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם, אמר רב אחא בר יעקב, מכאן מודעא רבה לאורייתא (שאם יזמינם לדין יש להם תשובה שקבלוה באונס) עיי"ש, ולפי"ז יש לבני ישראל אמתלא על אותו מעשה דלא חל קבלת התורה.

אמנם בספר חוט המשולש פרשת ברכה (בשער המים) הביא קושית הרי"ף בעין יעקב, דאי באמת היה להם טענת אונס אמאי נענשו, ותי' דהרי אונס זה היה בכפית ההר כגיגית בשעת נתינת התורה לישראל, משא"כ הו' מצות שקיבלו בני נח קודם מ"ת עדיין לא היתה כפיה זו וקבלו ברצון, ולפי"ז א"ש שנענשו בעגל על עון ע"ז.

והביא שם קושית האלגאזי על האי דרשה דבשעת מ"ת כפה עליהם ההר כגיגית, ממאי דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח), ובמסכת ע"ז (דף ג.), אמר ר"ל מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, ה"א יתירה למ"ל (מאי שנא דכתיב ה"א ביום גמר מעשה בראשית), מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר אם מקבלין ישראל את התורה אתם מתקיימין ואם לאו אחזיר אתכם לתוהו ובוהו, [הששי משמע הששי המיוחד במקום אחר, כדאמרינן בחולין (דף צ"א), הירך המיומנת, אף כאן ויהי ערב ויהי בקר של גמר מעשה בראשית תלוי ביום הששי והוא ששה בסיון שנתנה בו תורה] עיי"ש, ולפי"ז י"ל דבאמת דהתנאי שהיה בשעת מ"ת לא הועיל על הו' מצות דב"נ, אבל הך תנאי שהיה בשעת מעשה בראשית פשיטא דמועיל גם על הו' מצות דב"נ, דגם הקבלה ע"ז היה באונס מיראה שלא יחזור העולם לתוהו ובוהו עיי"ש.

אך זהו רק אי נימא דהקרא דיום הששי איתא דהיתה תנאי בשעת מעשה בראשית, משא"כ אי נימא דהקרא איתא לתוספת שבת כמבואר במד"ר (פרשה י"ט-י"ד) ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, א"ר יודן זו שעה יתירה שמוסיפין מחול על הקודש, ובה נגמרה מלאכת העולם, ע"כ כתיב יום הששי עיי"ש, ופירשו המפ' דה"א יתירה לרבות שעה ראשונה, אחרונה ליום ששי ראשונה לשבת עכ"ד, ולפי"ז לא היתה תנאי בשעת מעשה בראשית, רק בשעת מתן תורה כפה עליהם ההר כגיגית, והו' מצות שקיבלו בני נח קודם מ"ת עדיין לא היתה כפיה זו וקבלו ברצון, שפיר י"ל דחטא העגל נחשב לחטא.

ובספר אור תורה פרשת בראשית (אות ט"ו) כתב להקשות, דלפי מה שכתב הר"ן במסכת ביצה (דף ט"ז. מדפי הרי"ף) דאם ספק דאורייתא לקולא סגי לעשות תוספת בין השמשות, דשמא בין השמשות יום, והוי תוספת עיי"ש, א"כ לפימ"ש"כ הפרי מגדים דאף לפי שיטת הרשב"א במסכת קידושין (דף ע"ג.) דספק דאורייתא לחומרא, מ"מ ספק עשה לקולא, יקשה מה

נפקא מינה בזה הפסוק דמרבי תוספת, דהא לא הוי רק עשה, וספיקא לקולא וסגי בבין השמשות, ואף אי לא נכתב קרא, ג"כ היה בין השמשות אסור, מטעם ספק שבת שהוא בלאו ולחומרא, ובע"כ צ"ל דדרשא זו דתוספת לא יצדק רק לפי דעת הרמב"ם דגם ספק לאו לקולא, והיה מותר בין השמשות, ורק מטעם תוספת אסור בין השמשות, על כן שפיר צריך קרא לתוספת, אבל לפי דעת הרשב"א על כרחך הששי איתא דדרשא דתנאי התנה עכ"ד.

ואיתא ביור"ד (סי' רס"ב ס"א) אין מלין עד שתנן החמה ביום השמיני ללידתו, וכתב הרמ"א, עבר ומל בלילה צריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית, מלו תוך ח' וביום יצא, ותמה עליו הש"ך מהא דאיתא במסכת מנחות (דף ע"ב), דר' אלעזר בר' שמעון ס"ל דהעומר שנקצר שלא כמצותו פסול, ואמרינן שם דראב"ש בשיטת ר' עקיבא רבו של אביו אמרה, דתנן כלל אמר ר' עקיבא, כל מלאכה שאפשר לו לעשותה מער"ש אינה דוחה את השבת, וסבר לה כר' ישמעאל דאמר קצירת העומר מצוה (ודוחה שבת), דתנן ר' ישמעאל אומר מה חריש רשות אף קציר רשות יצא קציר העומר שהיא מצוה, ואי ס"ד נקצר שלא כמצותו כשר אמאי דחי שבת נקצריה מער"ש, אלא מדדחי שבת שמע מינה נקצר שלא כמצותו פסול עיי"ש, וא"כ ה"נ אם איתא דמל בתוך ח' כשר אמאי דחי מילה שבת לימהליה מער"ש, וכיון דאמרינן דמילה דוחה שבת ע"כ דבמל בתוך זמנו פסול, והאריך בזה הש"ך, ומסיק דלענין דינא נראה דבין נימול בלילה ובין נימול ביום תוך שמונה לא יצא וצריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית עיי"ש.

אמנם השאגת אריה (סי' נ"ב) השיג על הש"ך הנ"ל, וכתב דאין להוכיח מהא דמילה דוחה שבת דבהכרח דמל בתוך זמנו פסול, דולטעמיק אפילו אם תמצא לומר דנימול בתוך ח' לא יצא ולא כלום עבד, מ"מ הרי אפשר למול אחר שמונה וכשר, וכדתנן במסכת שבת (דף קל"ז), קטן נימול לשמונה לתשעה לעשרה ולאחד עשר ולי"ב עיי"ש, וא"כ את"ל דדין מילה דמי לקצירה דאם כשר בדיעבד בחול אין מחללין שבת, א"כ אמאי מילה דחי שבת הרי יכול למולו לאחר שבת.

ואי"ל דוודאי אי ס"ל דמילה בתוך זמנו כשירה, שפיר איכא למיפרך אמאי דחי שבת ליקדם ולימהליה מער"ש, משא"כ לגבי אחר שבת לא אמרינן דנאחר זמנה ולימהליה לבתר שבת, דאין ראוי לאחר ולהחמיק את המצוה עד לבתר זימניה דהא זריזין מקדימין למצות, דהא לאו מילתא היא דוודאי לר"ע דאמר כל מלאכה שאפשר לעשותה מער"ש אינה דוחה את השבת, ה"נ אם אפשר לעשותה לאחר שבת ג"כ אינה דוחה את השבת, דאין חילוק בין להקדים ובין לאחר לענין דיחוי שבת, דהא תנן התם דרבי סבר לה כר"ש דאמר בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה שהרי הקטר חלבים ואיברים כשרים כל הלילה ולא היה ממתין להם עד שתחשך, וע"כ ס"ל לרבי דאעפ"י שאפשר להקדים קצירת העומר מלפני השבת מ"מ חביבה מצוה בשעתה, אלמא דלענין זה

אין חילוק בין להקדים ובין לאחר, וא"כ לשיטת ר"ע ג"כ אין חילוק בין אפשר לעשותה מלפני השבת ובין אפשר לעשותה לאחר השבת דבשניהם לא דחי את השבת.

ובהכרח דגבי מילה לא אמרינן האי כללא דכיון דכשרה לפני שבת או לאחר שבת אין דוחה את השבת, דהרי התוס' במסכת מנחות (ס) ד"ה אמאי דחי שבת כתבו וז"ל, ואע"ג דלכתחלה מצותו בלילה כיון דדיעבד כשר לא הוי דומיא דתמיד דכתיב ביה במועדו לומר דדחי שבת, ומסתברא דדומיא דתמיד בעינן עכ"ד, וכיון דמשום דומיא דתמיד קא אתינן לה, א"כ דוקא קדשים הוא דילפינן לה מתמיד דקדשים מקדשים ילפינן, אבל מילה מתמיד לא ילפינן, ולגבי מילה אע"ג דאפשר למול אחר זמנו מ"מ דוחה את השבת כדי למול בזמנו כמצותו, ה"נ אפילו את"ל דאם מל קודם זמנו יצא, מ"מ דוחה שבת כדי למול בזמנו כמצותו, ומיושב שפיר שיטת הרמ"א עיי"ש.

ובשו"ת כתב סופר חאו"ח (סי' ל"ה) ובחיוור"ד (סי' ק"ט) ועה"ת (פרשת תזריע) כתב ליישב דברי הש"ך, דס"ל דשפיר יש לחלק גבי מילה בין לפני זמנו ולאחר זמנו, דנהי דאם היה אפשר למול לפני השבת לא היה דוחה את השבת, אפ"ה במה דאפשר למול אחר שבת לא אמרינן דאינו דוחה שבת ועכב מלמול עד אחר שבת, משום דיש לחוש שמא ימות התינוק ויתבטל המצוה לגמרי, ואעפ"י דלזמן קצר לא חיישינן שמא ימות וכמש"כ התוס' במסכת גיטין (דף כ"ח), מ"מ בזה י"ל כיון דאיכא גם משום חביבה מצוה בשעתה, א"כ בצירוף חיישינן שפיר שמא ימות גם בזמן קצר, ועוד דאעפ"י דמיתה דיחיד לזמן קצר לא חיישינן לה היינו לגבי אדם מסויים שאנו דנין עליו, משא"כ מצות מילה שהיא תדירה ובכל שבת ושבת יש תינוקות למול בוודאי דאיכא למיחש, ולכן אין לאסור מילה בשבת מטעם דאפשר למולו לאחר השבת, כיון שיש לחוש לאחד מהם שמא ימות עד למחר, אמנם אם היה אפשר למול לפני שבת לא היה דוחה את השבת, ושפיר הקשה הש"ך דמוכח מינה דמל בתוך זמנו פסול עיי"ש.

וכתב בשו"ת מהר"ש (ח"ח סי' רמ"ח), דמאן דס"ל דחיישינן לשמא ימות, ס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא, א"כ גם זה הוא בכלל ספק תורה שמא ימות, וחוששין לה עיי"ש.

ובזה יבואר המדרש, וידם אהרן, ומקשה מאי הול"ל למימר, ומתוך וביום השמיני ימול בשר ערלתו, דמינה ילפינן דמילה דוחה שבת, ולכאורה אמאי דוחה את השבת, כיון דדיעבד כשר המילה גם אחר יום השבת, וכל שכשר בדיעבד אינו דוחה את השבת, ועכצ"ל כמש"כ הכתב סופר דחיישינן שמא ימות התינוק ויתבטל המצוה לגמרי, והא דחיישינן לשמא ימות הוא משום דס"ל ספיקא דאורייתא לחומרא, ולפי"ז אתיא הקרא דיום הששי דתנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית, ולפי"ז מועיל גם על הז' מצות דב"נ טענת אונס, דגם הקבלה ע"ז היה באונס מיראה שלא יחזור העולם לתוהו ובוהו, ולפי"ז איכא טענת מודעא ועכ"ז וידם אהרן ודו"ק.

ה) עוי"ל, דאיתא במסכת שבת (דף קל"ב), מנלן דמילה דוחה שבת, אמר קרא ביום (וביום השמיני ימול בשר ערלתו) ביום אפילו בשבת (מודלא כתיב בשמיני ימול) עיי"ש, וכן איתא במסכת סנהדרין (דף נ"ט), דאיתא (שם), כל מצוה שנאמרה לבני נח ונישנית בסיני לזה ולזה נאמרה, ופריך הגמ' והרי מילה שנאמרה לבני נח דכתיב ואתה את בריתי תשמור, ונשנית בסיני וביום השמיני ימול, לישראל נאמרה ולא לבני נח (דלא חשבה גבי שבע מצות), ומשני ההוא למשרי שבת הוא דאתא, ביום ואפילו בשבת עיי"ש.

ובספר פנים יפות (פרשת תזריע) הקשה, דלמ"ל קרא דמילה דוחה שבת, אמאי לא אמרינן דעשה דמילה דוחה הל"ת דשבת, ואי"ל משום דשבת הוה עשה ול"ת ואין עשה דוחה לתו"ע, דהא עשה שיש בו כרת דוחה אפילו לתו"ע, כמש"כ התוס' במסכת זבחים (דף ל"ג), ד"ה לענין מלקות, ומילה הוה עשה שיש בו כרת, וכתב לתרץ דלכן לא אמרינן במילה עשה דוחה ל"ת, דעשה דוחה ל"ת לא אמרינן רק היכא דבעידנא דמיעקר ללאו מקיים העשה, והכא בשעה שעבר על הלאו לא מקיים העשה, דהא מצות עשה דמילה אינו מקיים רק במילה ופריעה, כדקיי"ל במסכת שבת (דף קל"ז), דמל ולא פרע כאלו לא מל, ובתחילת המילה הוא חובל ועובר בלאו, ולכן צריך קרא דמילה דוחה שבת עכ"ד.

ובספר בית האוצר (מערכת א' כלל רי"ד) כתב, דשריפת קדשים כיו"ט לא הוי בעידנא, דהרי במשהו הראשון שהוא מבעיר עובר תיכף על מלאכת הבערה, והמצוה דשריפת קדשים אינה מתקיימת רק בשעה שנשרף כזית, וכדאיתא במסכת פסחים (דף מ"ט), עיי"ש, ועיין במנחת חינוך (מצוה קמ"ג אות ד') שכתב דמ"ע דשריפת קדשים הרי הוא ככל המצות דשיעורן בכזית עיי"ש, ועיין בשו"ת מהר"ם שי"ק חאו"ח (סי' ר"ו), והאריכו בזה האחרונים, ועיין בספר ברוך טעם דין עשה דוחה ל"ת (ח"א פ"א) שכתב נמי כן, עפ"י דאיתא במסכת שבת (דף קל"ד), דבישרא אגומרי אית בה משום מכבה, והיינו שתחלתו מכבה וסופו מבעיר, ולפי"ז בשריפת בשר קדשים לא הוי בעידנא עיי"ש.

והרמב"ם בהל' שבת (פי"ח ה"א) כתב המבעיר כל שהוא חייב עיי"ש, וכתב בשו"ת שואל ומשיב מהדו"ה יוסף דעת (סי' כ"ח), דרך להמ"ד דס"ל הבערה לחלק יצאת אין שיעור להבערה וחייב בכל שהוא, משא"כ למ"ד הבערה ללאו יוצאת גם להבערה איכא שיעור כגורגרת עיי"ש, ולפי"ז י"ל דאי ס"ל הבערה לחלק יצאת, ולפי"ז איסור הבערה הוא בכל שהוא, אז ילפינן משריפת קדשים דעשה דוחה ל"ת אף שלא בעידנא, משא"כ אי ס"ל הבערה ללאו יצאת, וגם לאיסור הבערה איכא שיעור, אז אמרינן עשה דוחה ל"ת רק היכא דבעידנא דמיעקר ללאו מקיים העשה.

ואיתא במסכת שבת (דף ע', ר' נתן אומר, לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת מה תלמוד לומר (והלא כבר נאמר לא תעשה כל מלאכה), לפי שנאמר ויקהל משה את כל עדת בני ישראל אלה הדברים וגו' ששת ימים תעשה מלאכה, דברים הדברים אלה

העגל לחטא, אי אמרינן דמודעא רבב לאורייתא, ונמצא שעדיין נידונו כב"נ.

אך ז"א דהלא ע"ז הוי מז' מצות שנצטוו ב"נ, אך כבר כתב בספר נחלת עזריאל (בפרשתן) דזה תלוי אי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם או לא, דהא דאמרינן דב"נ נצטוו על ע"ז ילפינן לה במסכת סנהדרין (דף נ"ו) מאיש איש לרבות ב"נ, וכ"ז א"ש אי ס"ל לא דברה תורה כלבנ"א, אבל אי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, אז י"ל דב"נ אינם מצווין אע"ז עי"ש.

והבאנו קושית הפנים יפות דלמ"ל קרא דמילה דוחה שבת, תיפ"ל דבכה"ת אמרינן עשה דוחה ל"ת, וכתב ליישב, דעשה דוחה ל"ת לא אמרינן רק היכא דבעידנא דמיעקר ללאו מקיים העשה, והכא בשעה שעבר על הלאו לא מקיים העשה, דהא מצות עשה דמילה אינו מקיים רק במילה ופריעה, כדקיי"ל במסכת שבת (דף קל"ז) דמל ולא פרע כאלו לא מל, ובתחילת המילה הוא חובל ועובר בלאו, ולכן צריך קרא דמילה דוחה שבת עכ"ד.

ובספר מאיר עיני חכמים (מהדורא תניינא דף מ"ו) כתב דהטעם דהכשר מצוה אינו דוחה, משום דכתבו האחרונים דלכן בעינן דבעידנא דמיעקר ללאו מקיים העשה, משום דחיישינן שמא לא יקיים המצוה, כדאיתא במסכת נדרים (:) דאסור לומר לה' קרבן שמא ימות עי"ש, והך טעמא שייך נמי בהכשר מצוה, אך העיר, דאי נימא דהמצוה מגין, שוב גם הכשר מצוה היה צריך לדחות, אך אנן קיי"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא עכ"ד.

והבנאו מש"כ בספר המדרש והמעשה (פרשת יתרו) בעמק הלכה (אות ב'), דר' יעקב ורבנן פליגי אי דברה תורה כלשון בני אדם או לא, דרבנן ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ ליכא לפרש שניהם על עוה"ב, דתרי קראי על עוה"ב למה לי, וע"כ דלמען ייטב לך בעוה"ז ולמען יאריכון ימך לעוה"ב, וא"כ ע"כ דיש שכר מצוה בהאי עלמא, ור' יעקב ס"ל דדברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ י"ל דשניהם קאי על עוה"ב, ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא עכ"ד עי"ש.

ומעתה יבואר דברי המדרש, וידום אהרן, ומקשה המדרש מאי הול"ל לומר, ומשני וביום השמיני ימול בשר ערלתו, דאיתא להורות דמילה דוחה שבת, וקשה למ"ל קרא תיפ"ל דעשה דמילה דוחה הל"ת דשבת, וע"כ משום דלא הוה בעידנא, והטעם דבעינן בעידנא דחיישינן שמא ימות ולא יקיים המצוה, ולא אמרינן דהמצוה מגין עליו, משום דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ומעתה ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, וי"ל דב"נ אינם מצווים על ע"ז, ועכ"ז שתק ודו"ק.

ז) עוי"ל, דאיתא במסכת שבת (דף קל"ב) וביום השמיני ימול בשר ערלתו אפילו בשבת עי"ש, וכן מבואר במסכת סנהדרין (דף נ"ט), דאיתא שם, כל מצוה שנאמרה לבני נח

הדברים אלו שלשים ותשע מלאכות שנאמרו למשה בסיני, יכול עשאן כולן בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת, ת"ל בחריש ובקציר תשבות, ועדיין אני אומר על חרישה ועל הקצירה חייב שתים ועל כולן אינו חייב אלא אחת, ת"ל לא תבערו אש, הבערה בכלל היתה, ולמה יצאה, להקיש אליה ולומר לך מה הבערה שהוא אב מלאכה וחייבין עליה בפני עצמה אף כל שהוא אב מלאכה וחייבין עליה בפני עצמה.

ופירש"י (ד"ה ועל כולן אחת), דבחדא מלאכה כילינהו וחד לאו, ובדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד וכו', לא דיינינן ליה, דהוי ליה כלל בלא תעשה ופרט בעשה ואין דנין אותו בכלל ופרט, אי נמי הוי חריש וקציר שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין דהוה ליה למיכתב חד עכ"ל, וכ"כ התוס' (ד"ה ועל כולן) דנראה כפי' האחרון של רש"י דלא ילפינן מחריש וקציר משום דהו"ל שני כתובים הבכ"א עי"ש, ולפי"ז כתב בהגהות מראה כהן (עמ"ס ביצה דף ב'), דב"ש דס"ל דשני כתובים הבכ"א מלמדין כדאיתא במסכת קידושין (דף מ"ג), ע"כ דס"ל הבערה ללאו יצאת, דאלו לחלק לא צריך קרא דנפקא ליה מבחריש ובקציר תשבות עי"ש, וכ"כ בספר שמן רוקח עמ"ס פסחים (דף כ"ז) עי"ש.

ובספר נחלת עזריאל (פרשת תצוה) על דברי המדרש בשעה שאמר הקב"ה למשה ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך הרע למשה וכו', כתב, די"ל דאין לחשוב עון על אהרן על אותו מעשה, כיון דאהרן לא היה מתכוון כלל לשם ע"ז, כמו שהתנצל עצמו ואשליכיהו באש ויצא העגל הזה, ואמנם עדיין היה חטא בידו מצד היותו שליח דידהו, דהרי הם עשאוהו שליח לדבר זה, וקיי"ל דאין שליח לדבר עבירה, וא"כ אין העון תלוי במשלחיו אלא בו עכ"ד.

ואיתא במסכת קידושין (מ"ב) דלכן ס"ל אין שליח לדבר עבירה, משום דהוה מעילה ושליחות יד שני כתובים הבכ"א, וכל שני כתובים הבכ"א אין מלמדין עי"ש.

ובזה יבואר המדרש, דמדכתיב וביום השמיני ימול בשר ערלתו, וילפינן מינה דמילה דוחה שבת, ולכאורה למ"ל קרא דדוחה שבת, תיפ"ל דדוחה משום עשה דוחה ל"ת, וע"כ משום דלא הוה בעידנא, דלא ילפינן משריפת קדשים דדוחה אף שלא בעידנא, משום דס"ל הבערה ללאו יצאת, וגם לאיסור הבערה איכא שיעור, ולפי"ז ס"ל שני כתובים הבכ"א מלמדין, וס"ל יש שליח לדבר עבירה, ומעתה אין לחשוב עון על אהרן, כיון דהעון תלוי במשלחיו, וא"כ אמאי נענשו נדב ואביהוא, ועכ"ז וידום אהרן ודו"ק.

ו) עוי"ל, דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח) א"ר אבדימי בר חמא, מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית (קובא שמטילין בה שכר), ואמר להם אם אתם מקבלין התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם, אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא (שאם יזמינן לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם יש להם תשובה שקבלוה באונס), וכו' עי"ש, וכתבו המפ' דלפי"ז לא ייחשב מעשה

וכתב בספר אור חדש (שם) דזה דנימא דבעשה שיש בו כרת נשים חייבות אף דהוי מ"ע שהז"ג, תליא מהיכא ילפינן דנשים פטורות ממ"ע שהז"ג, דאי ילפינן פטורא דמ"ע שהז"ג ממצה והקהל ומשום דהוי שני כתובים הבכ"א ואין מלמדין, אז יש לחלק ולומר דבעשה שיש בו כרת נשים חייבות, משא"כ למ"ד שני כתובים הבכ"א מלמדין, וילפינן דנשים פטורות ממ"ע שהז"ג משום דכה"ת איתקש לתפילין, וכיון דקיי"ל אין היקש למחצה, אין לחלק ולומר דבעשה שיש בו כרת נשים חייבות, רק אמרינן דהיכא דהוי זמן גרמא נשים פטורות אף דהוי עשה שיש בו כרת עכ"ד.

ואיתא במד"ר ויקרא (פרשה י"ב ס"א) דנדב ואביהוא נכנסו שתויי יין לאהל מועד, והקשה בזה"ק פרשת נח (דף ע"ג:) וכי מאן יהיב לון חמרא בההוא אתר למשתי, ובגליוני הש"ס ברכות (דף מ"ח:) הביא ממדרש תלפיות (ענף יין) דהיו שותין מי הבאר וכיוונו לין, דטעם כל המשקין שרצו, טעמו במי באר עיי"ש, וכתב ע"ז הגר"י ענגיל זצ"ל, דמבואר מזה דנחשב שתויי יין אף שלא היה יין ממש, ולכאורה הא מבואר במסכת כריתות (דף י"ג:) דאפילו מאן דמחייב אשאר משכרין היינו רק מלקות אבל לא מיתה, ולפי"ז אמאי נתחייבו מיתה על שנכנסו שתויי יין, ועכצ"ל דהיה נחשב יין ממש עיי"ש, ומוכח מזה דאף אם רק טעמו טעם יין במים הוה כמו שתיית יין ממש, ומוכח מכאן דטעם כעיקר דאורייתא.

ורש"י במסכת חולין (דף צ"ח:) ד"ה לטעם כעיקר כתב, דנזיר וגיעולי עכו"ם הוה ב' כתובים הבאים כאחד, ואין למדין ממנו טעם כעיקר עיי"ש, ועיין בפלתי (סי' צ"ח סק"ב) מה שפלפל בזה דלכן טעם כעיקר לאו דאורייתא משום דשני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין, אבל אי ס"ל דשני כתובים הבאים כאחד מלמדין, ס"ל טעם כעיקר דאורייתא עיי"ש.

ומעתה יבואר המדרש, כיון דכתיב וביום השמיני וגו' דאתיא להורות דמילה דוחה שבת, ולכאורה קשה, הא ידעינן דדוחה שבת, מדצריך קרא למעט נשים ממ"ע דמילה, ולכאורה הא בלא"ה פטורין משום דהוא מ"ע שהז"ג, וע"כ משום דנוהג בלילה לא הוה מ"ע שהז"ג, ולכאורה הא הו"ל מ"ע שהז"ג שאינו נוהג בשבת, ועכצ"ל דמילה דוחה שבת, וא"כ למ"ל קרא וביום השמיני, וע"כ דצריכין לתרץ קושי התוב' דהו"א דנשים חייבות משום דהוא עשה שיש בו כרת, וע"כ דילפינן דנשים פטורות ממ"ע שהז"ג ממצה וקהל, שהוא דני כתובים כאחד ואין מלמדין, ולפי"ז ס"ל טעם כעיקר לאו דאורייתא, ואמאי נענשו על שנכנסו שתויי יין, כיון דלא הוי רק טעם, ועכ"ז שתק ודו"ק.

ח עו"ל עפ"י הנ"ל דלמ"ל קרא דמילה דוחה שבת תיפ"ל דכה"ת אמרינן עשה דוחה ל"ת, ובהואיל משה פרשת שמיני (אות ע"א) כתבנו לתרץ, לפימ"ש בשיטה מקובצת הנ"ל (כתובות ה.) בדמילה איכא נמי משום איסור גוזה, וא"כ איכא במילה שני לאוין. ועיין בספר לימודי ה' (לימוד קל"ג) שהביא בשם הכנה"ג (ח"ב סי' ס"ז) בשם התורת כהנים, דביום אפילו בשבת ובשר

ונישנית בסיני לזה ולזה נאמרה, ופריך הגמ' והרי מילה שנאמרה לבני נח דכתיב ואתה את בריתי תשמור, ונשנית בסיני וביום השמיני ימול, לישראל נאמרה ולא לבני נח (דלא חשבה גבי שבע מצות), ומשני ההוא למשרי שבת הוא דאתא ביום ואפילו בשבת עיי"ש.

ובמסכת קדושין (דף כ"ט.) דרשינן מדכתיב גבי מילה וימל אברהם את יצחק בנו כאשר צוה אותו אלקים, אותו ולא אותה, דנשים פטורות ממ"ע דמילה, והקשו בתוס' למ"ל קרא, תיפ"ל דבלא"ה פטורין דמצ"ע שהז"ג הוא, דנימול בשמיני ללידתו, ותירצו דכיון דמיום השמיני והלאה אין לה הפסק, לאו זמן גרמא הוא, וא"ת אכתי מ"ע שהז"ג הוא דאין מלין אלא ביום, וי"ל דאתיא כמ"ד דמילה שלא בזמנה נוהגת בין ביום ובין בלילה עיי"ש, והקשה בספר עצמות יוסף דמ"מ חשוב מילה מצות עשה שהז"ג, דהא אינה נוהגת בשבת, ותירץ דכיון דמילה בזמנה נוהגת בשבת שפיר חשוב מצות עשה שלהז"ג, ואיצטריך למילף מהא דכתיב אותו ולא אותה עכ"ד.

והקשה כ"ק אדמו"ר מצאנז-זוועהיל זצ"ל (פרשת תוריע תשס"א), דלפי"ז קשה דלמה לן הקרא וביום השמיני ימול בשר ערלתו דמילה דוחה שבת, הא שמעינן לה מהא דכתיב אותו ודרשינן ולא אותה, ולכאורה למ"ל קרא דנשים פטורות הא מילה הוה מעשה"ג דאינו נוהג בשבת, וע"כ משום דמילה בזמנה דוחה שבת, וממילא ידעינן בלא קרא דוביום השמיני דמילה בזמנה דוחה שבת עכ"ק, ועיין בספר שליחות אליהו (ח"ב פרשת לך).

אך התוס' במסכת מגילה (דף כ.) ד"ה דכתיב תירצו, דלכן צריכין הקרא דאותו למעט נשים ממצ"ע דמילה, דאי לאו אותו הו"א דהא דאמרינן דנשים פטורות ממצ"ע שהז"ג היינו היכא דליכא כרת, דומיא דמצה ושמחה והקהל דלית בהו כרת ומנייהו ממצטינן נשים, אבל מילה שיש בה כרת ונכרתו עליה י"ג בריתות הו"א דנשים חייבות למול את בנייהו אף היכא דהוא מעשה"ג, קמ"ל קרא דאותו דפטורות עיי"ש.

ואיתא במסכת קידושין (דף ל"ד:) ונילוף מהקהל (דנשים חייבות במעשה"ג דכתיב האנשים והנשים והטף), ומשני דמצה והקהל הו"ל שני כתובים הבכ"א, וכל שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין וכו', ופריך הגמ' הניחא למ"ד אין מלמדין, אלא למ"ד מלמדין מאי איכא למימר (נילוף כל מצות עשה שהז"ג ממצה והקהל לחיובא), ומסקנת הגמרא אמר רבא, פפונאי (תלמידים שבפפונא) ידעי לה לטעמא דהא מילתא ומנו רב אחא בר יעקב, אמר קרא, והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך, הוקשה כל התורה כולה לתפילין, מה תפילין מ"ע שהז"ג ונשים פטורות אף כל מ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות, הניחא למ"ד תפילין מ"ע שהז"ג, אלא למ"ד תפילין מ"ע שלא הז"ג מאי איכא למימר, ומשני מאן שמעת ליה דאמר תפילין מ"ע שלא הז"ג, ר' מאיר, וסבר לה שני כתובים הבכ"א אין מלמדין עיי"ש.

ואיתא במד"ר ויקרא (פרשה כ-י) ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו, א"ר פנחס מכאן שהיו ראויין להשלחת יד, דא"ר יהושע וכי קילורין עלת עמהן מסיני דאת אמר ויחזו את האלקים, אלא מלמד שזנו עיניהם מן השכינה, ויחזו את האלקים כאדם שמביט בחבירו מתוך מאכל ומשתה עיי"ש, הרי שמתו נדב ואביהוא בשביל שזנו עיניהן מן השכינה.

וכתב בספר עיר דוד (סי' תרי"ב) דמצינו שני כתובים המכחישים זה את זה, כתוב אחד אומר בפרשת כי תשא (פרשה ל"ג-כ) ויאמר לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם וחי, וכתוב אחד אומר בפרשת ואתחנן (פרשה ח"ד) פנים בפנים דבר ה' עמכם בהר מתוך האש, וכתב העיר דוד דמה שנאמר כי לא יראני האדם וחי קאי על מלאכי השרת וכדכתיב ביחזקאל (פרק א-י) ודמות פניהם פני אדם, וכדכתיב בישעיה (פרק י"ב) בשתים יכסה פניו, אבל צדיקים שפיר יכולים להסתכל בפני השכינה, אמנם כ"ז הוא אי אמרינן דצדיקים גדולים ממלאכי השרת אז אפשר לומר דהפסוק כי לא יראני וגו' קאי על המלאכים, משא"כ הצדיקים דגדולים ממלאכי השרת יכולים להסתכל בשכינה, אבל אי אמרינן דמלאכי השרת גדולים מצדיקים, א"כ אם מלאכי השרת אינם יכולים להסתכל מכש"כ צדיקים, ובהכרח צ"ל לדידה דקרא דפנים בפנים וגו' אינה כפשוטה אלא לדרוש דארבעה פנים לתורה עיי"ש, ועיין בספר שערי שמים (שער הששי דף ל"ט מדפח"ס) מש"כ בזה.

ואיתא בספרי דרוש דהא אם מלאכים גדולים מצדיקים תליא בהא, דאיתא במסכת כתובות (דף ה,ה), דרש בר קפרא, גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ, דאלו במעשה שמים וארץ כתיב אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים, ואילו במעשה ידיהם של צדיקים כתיב מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך, השיב בבלי אחד ור' חייא שמו ויבשת ידיו יצרו, ומשני ידו כתיב עיי"ש, מבואר מזה דאי דרשינן המסורת דידו כתיב מוכח דמעשה צדיקים גדולים ממעשה שמים וארץ, משא"כ אם דרשינן הקרי, דידי קרינן, לא דרשינן הכי ומעשה שמים וארץ גדולים ממעשה צדיקים, והא דמעשה ידיהם של צדיקים גדול ממעשה שמים וארץ, משום דצדיקים עדיפי ממלאכים, משא"כ אי אמרינן דמעשה שמים וארץ גדולים ממעשה צדיקים ס"ל דמלאכים עדיפי מצדיקים עכ"ד.

היוצא לנו מזה, דאי ס"ל יש אם למקרא, אז קרינן ידי ואמרינן דמעשה שמים גדולים ממעשה צדיקים, ולפי"ז מלאכים גדולים מצדיקים, ולפי"ז אסור להסתכל בפני השכינה, משא"כ אי ס"ל יש אם למסורת, ולפי"ז אמרינן ידו כתיב, ואמרינן דמעשה צדיקים גדולים ממעשה שמים וארץ, ולפי"ז יכולים צדיקים להסתכל בפני השכינה.

ומעתה יבואר דברי המדרש, וידום אהרן, ומקשה המדרש מאי הול"ל לומר, ומשני וביום השמיני ימול בשר ערלתו, דאתיא להורות דמילה דוחה שבת, וקשה למ"ל קרא תיפ"ל דעשה דמילה דוחה הל"ת דשבת, אך ז"א דכיון דאיכא כאן

אעפ"י שיש בהרת, והיינו דאפילו יש בהרת ובשבת ימול, וכן נראה מרש"י במסכת שבת (דף קלד: ד"ה ערלתו), והוכיח מזה הכנה"ג דעשה דוחה שני לאוין, עיי"ש. ועיין בספר חמדת ישראל קונטרס דרך חיים (סי' ד' אות ג'), ולכן שפיר צריכין קרא דביום השמיני דמילה דוחה שבת, דאי משום עשה דוחה ל"ת לא הוה אמרינן דדחי כיון דהוה שני לאוין ועשה דוחה ל"ת לא אמרינן רק היכא דאיכא לאו אחד ולא בשני לאוין.

והפמ"ג בספר שושנת העמקים (כלל ב') הביא דברי הפנ"י במסכת ביצה (דף ח) דנקט בפשיטות דעשה דוחה ב' לאוין, מהא דאיתא במסכת נזיר (דף מ"ח:) מה לי חד לאו מה לי תרי לאוין עיי"ש, וכתב ע"ז הפמ"ג, דאי מהתם ילפת נמצא דפליגי בכך ר"י ור"ע (דהתם ילפינן מקרא דנזיר וכן כה"ג מטמאין למת מצוה, ור"ע מצריך לימוד מיוחד לכ"ג שהוא נזיר שמטמא למת מצוה, ור"י אמר דכיון דילפינן לנזיר ולכ"ג ממילא דגם כ"ג שהוא נזיר מטמא דמה לי חד לאו ומה לי תרי לאוין, הרי דר"ע שפיר מחלק בין לאו אחד לתרי לאוין), וא"כ הדרין לכללא דהלכה כר"ע מחבירו עיי"ש, והאריכו בזה האחרונים.

והרמב"ם בהל' כלאים (פ"י הל"א) כתב, המלביש את חבירו כלאים, אם היה הלוש מזיד, הלוש לוקה, והמלביש עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול, ואם לא ידע הלוש שהבגד כלאים והמלביש מזיד, המלביש לוקה והלוש פטור עכ"ל, ומקורו בתוספתא במסכת מכות (פ"ג טז), ומהר"י קורקוס כתב הטעם משום דכתיב לא תלבש שעטנז קרי ביה לא תלביש עיי"ש, ומש"כ הרמב"ם שאין המלביש לוקה כי אם כשלבשו שוגג, וכמו שכתב שם דטומאת כהן אין המטמא לוקה כי אם כשהמתטמא שוגג, תמה הכס"מ שם דמנא ליה הא, ומפשט התוספתא מוכח דאין חילוק רק דאפילו כשהלוש מזיד איכא עבירה בפני עצמו להמלביש.

וכתב באתון דאורייתא (כלל כ'), דלפי"ז נמצא ג"כ דהלוש כלאים לעצמו לוקה שמונים משום מלביש ומשום לובש, וכ"כ המנחת חינוך (מצות תקנ"א) עיי"ש, ולפי"ז קשה על דעת הר"ש מקינון בספר הכריתות דאין עשה אחת דוחה ב' ל"ת, ואמאי הרי עיקר דין עשה דוחה ל"ת ילפינן מכלאים בציצית, ושם הרי הוי שני לאוין משום מלביש ומשום לובש עכ"ק.

ומו"ר הגאון האדיר מווייטצען זצ"ל בספרו אלף דבר כת"י (אות שמ"ג) כתב, דהכס"מ כתב משום דכתיב לא תלבש שעטנז קרי ביה לא תלביש, וכדאיתא במסכת נזיר (דף מ"ד). דהמגלה את הנזיר עובר ג"כ בלאו דכתיב ותער לא יעבור על ראשו קרי ביה לא יעבור דהיינו שאדם אחר אסור להעביר שער הנזיר עיי"ש, ולפי"ז י"ל לפי"מ דכתב רשיו"ל במסכת קידושין (דף י"ח:) דר"ש דס"ל יש אם למקרא, היכא דלא מכחשי אהדי דרשו שניהם מקרא ומסורת, וא"כ ה"ה הכא דליכא סתירה שפיר מחייב משום לובש ומשום מלביש, אבל למ"ד דדריש רק יש אם למסורת לא נוכל לחייבו ב' רק משום המסורת, ולפי"ז יוצא לנו דבר חדש דאי ס"ל יש אם למקרא ילפינן מכלאים בציצית דעשה דוחה ב' לאוין, משא"כ אי ס"ל יש אם למסורת אז אמרינן דדחי רק חד לאו עכ"ד מו"ר זצ"ל.

(י) עוי"ל, דאיתא במד"ר ויקרא (פרשה כ-י) ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו, א"ר פנחס מכאן שהיו ראויין להשלחת יד, דא"ר יהושע וכי קילורין עלת עמהן מסיני דאת אמר ויחזו את האלקים, אלא מלמד שזנו עיניהם מן השכינה, ויחזו את האלקים כאדם שמביט בחבירו מתוך מאכל ומשתה עיי"ש, הרי שמתו נדב ואביהוא בשביל שזנו עיניהן מן השכינה.

ובספר מתת י-ה (בפרשתן ד"ה ואנב) כתב, דלכן אסור להסתכל בשכינה, דכתיב כי לא יראני האדם וחי, ובמדרש דרש, כי לא יראני אדם, וחי קאי על מלאכי השרת, ור"ל, לא מיבעיא שאדם לא יראני אף מלאך שנקרא חי לא יראני, ולפי"ז לא נתחייבו מיתה משום שהיו מסתכלין בשכינה, שאין עונשין אלא א"כ מזהירין, ולא הזהירה התורה מלהסתכל בשכינה בעונש מיתה, ומה שכתוב כי לא יראני האדם וחי מילת וחי קאי על המלאכים, ואי נימא גדולים צדיקים ממלאכים א"א לומר שמילת וחי קאי על המלאכים דמה רבותא הוא זה אם הצדיק הגדול מן המלאכים אסור להסתכל בשכינה, ק"ו למלאך שאסור להסתכל, וצ"ל פירוש כי לא יראני אדם וחי מי שמסתכל בשכינה הוא חייב מיתה עיי"ש.

ואיתא במסכת שבת (דף פ"ח:), ואמר ר' יהושע בן לוי, בשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבש"ע, מה לילוד אשה בינינו, אמר להן לקבל תורה בא, אמרו לפניו, חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם, מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים וכו' עיי"ש.

ובספר בגדי אהרן (פרשת קרח דף צ"ו:) כתב, דלכן ניתן התורה לישראל ולא להמלאכים, משום דהצדיקים גדולים ממלאכי השרת עיי"ש.

אך בספר שער החצר (אות קנ"ב) כתב, דלכן קבלו ישראל התורה ולא מלאכי השרת, משום דהתורה דברה כלשון בני אדם ולכן שייך התורה לבני אדם ולא למלאכי השרת עכ"ד, ועיין בספר עזרא (דף י"ג: מדפ"ס).

ובזה יבואר דברי המדרש, מה הו"ל לומר ולעורר על מיתתם, הרי לכאורה כדין מתו, עז"א וביום השמיני ימול בשר ערלתו, דהטעם דמלין ביום השמיני כדי שיתחזק כחו, ע"כ דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, ומעתה י"ל דלכן קבלו בני ישראל את התורה, ומעתה י"ל דהמלאכים גדולים מצדיקים, ולפי"ז מה דכתיב וחי קאי על המלאכים, ולפי"ז לא הזהירה התורה מלהסתכל בשכינה בעונש מיתה, ולפי"ז יש לו תרעומת דאמאי נענשו שני בני אהרן, ועכ"ז וידום אהרן ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com

שני לאוין לא אמרינן עשה דוחה ל"ת, ומינה דס"ל יש אם למסורת, ולפי"ז ס"ל דמעשה צדיקים גדולים ממעשה שמים וארץ, ולפי"ז יכולים צדיקים להסתכל בפני השכינה, וא"כ אמאי נענשו, ועכ"ז וידום אהרן ודו"ק.

(ט) עוי"ל, דאיתא במסכת יבמות (דף ס"ד), ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל, מלמד שאין השכינה שורה על פחות משני אלפים ושני רבבות מישראל, הרי שהיו ישראל שני אלפים ושני רבבות חסר אחד, וזה לא עסק בפו"ר, לא נמצא זה גורם לשכינה שתסתלק מישראל, אבא חנן אמר משום ר' אליעזר חייב מיתה, שנאמר ובנים לא היו להם הא היו להם בנים לא מתו עיי"ש, מבואר מזה דלכן מתו נדב ואביהו מפני שלא נשאו נשים.

ובספר ישמח משה (פרשת אחרי ד"ה עוד ביאר) כתב הטעם שלא נשאו נשים הוא, כי סברתם היה כמאן דאמר הולכים אחר המחשבה, ובבריאת העולם עלה במחשבה לברוא זכר ונקיבה שני בני אדם נפרדים תיכף בתחילת בריאתם, ואם היה כן היה אדם השלם אף בלא אשה ולא היה נקרא פלג גופא, אך אחר כך במעשה, היה הבריאה אדם אחד כלול משניהם, והיה האשה נכלל בתוכו באחת מצלעותיו, ולזה מי שאינו נושא אשה נקרא פלג גופא, ונדב ואביהוא היה סברתם לילך אחר המחשבה, ולא נקרא אדם פלג גופא אף שאינו נושא אשה, ולזאת לא רצו לישא נשים, ונענשו על זה, כי אנן פסקינן שהולכין אחר המעשה ולא אחר המחשבה עכ"ד.

ובספר עמק החכמה (דרוש ב' לשבועות) ביאר, דהא מילתא אי אזלינן בתר מחשבה או בתר מעשה תליא אי ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא או ליכא, דבמסכת ע"ו (דף ד:) דרשינן הקרא אשר אנכי מצוך היום לעשותם, היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם, והיינו דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, אך יש לפרש כוונת הכתוב דבעינן דוקא לעשותם ולא מועיל מה שחישב לקיים המצוה ולא עשאה, ונמצא דאי אזלינן בתר מחשבה מפרשינן לקרא דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ואי לא אזלינן בתר מחשבה אז י"ל דשכר מצוה בהאי עלמא איכא עכ"ד.

והבאנו מש"כ הגה"ק מאוסטרווצע זצ"ל דמהא דממתינין לשמונה ימים כדי שיתחזק כחו, ולא אמרינן דהמצוה מגין על התינוק, מוכח דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא עכ"ד.

ובזה יבואר דברי המדרש, כיון דכתיב וביום השמיני ימול בשר ערלתו, והטעם הוא כדי שיתחזק כחו, ולא אמרינן דהמצוה מגין עליו, משום דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ומינה דאזלינן בתר מחשבה, וא"כ שפיר עשו במה שלא נשאו נשים, וא"כ אמאי נענשו נדב ואביהוא, ועכ"ז לא ערער על מדותיו של הקב"ה אלא וידום אהרן ודו"ק.